

Ewa Lewandowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-8369-6290

Zadośćuczynienie za naruszenie autorskich praw osobistych po śmierci twórcy

Wprowadzenie

Zachętą do podjęcia tematu stał się opisywany jakiś czas temu w prasie spór dotyczący ochrony autorskich praw osobistych i majątkowych, który toczył się między spadkobiercami¹ twórców Koziółka Matołka a Europejskim Centrum Bajki². Strony łączyła umowa licencyjna na wykorzystanie wizerunku postaci Koziółka Matołka. Źródłem konfliktu stała się sprzedaż przez ECB maskotek przedstawiających postać Koziółka, kupionych od innego, zewnętrznego podmiotu, który wytworzył je na podstawie licencji prawnautorskiej udzielonej przez uprawnionych. W chwili jednak wprowadzenia przez ECB maskotek do sprzedaży, podmiot zewnętrzny utracił licencję na posługiwanie się wizerunkiem postaci Koziółka, gdyż spadkobiercy wypowiedzieli skutecznie umowę licencji. Spadkobiercy zarzucili ECB sprzedaż maskotek bez ważnej licencji na posługiwanie się wizerunkiem postaci Koziółka i naruszenie ich praw majątkowych w postaci należności z tytułu tantiem za korzystanie z praw autorskich. Natomiast według ECB, sprzedawany przez nich towar miał już opłaconą licencję, a ewentualne rozliczenia winny odbyć się między spadkobiercami a producentem maskotek³. Wobec braku porozumienia w sprawie opłaty licencyjnej za korzystanie z wizerunku Koziółka przy sprzedaży maskotek, spadkobiercy proponowali zmianę umowy, na pod-

¹ Twórcy Koziółka Matołka nie żyją (K. Makuszyński zm. w 1953 r., Walentynowicz zm. w 1967 r.), <http://www.gmp.poznan.pl/Aktualno%C5%9BciiWydarzenia/tabid/693/language/pl-PL/Default.aspx> (data dostępu: 6.09.2018); <https://www.tygodnikprzeklad.pl/najslynniejsza-polska-koza/> (data dostępu: 6.09.2018); należy już w tym miejscu zaznaczyć, że określenie spadkobierca nie jest z założenia równoznaczne z podmiotem uprawnionym do wystąpienia z powództwem o ochronę i do wykonywania autorskich praw osobistych.

² Dalej jako ECB; A. Drabikowska, *Takiej sprawy jeszcze nie było. Proces o „eksmisję” Koziółka Matołka z Pacanowa*, http://kielce.wyborcza.pl/kielce/1,47262,17989134,Takiej_sprawy_jeszcze_nie_bylo_Proces_o_eksmisje_.html (data dostępu: 6.09.2018).

³ <http://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/bedzie-eksmisja-koziolka-matolka-z-pacanowa/xt-td0f0> (data dostępu: 6.09.2018).

stawie której wcześniej udzielili ECB licencji na korzystanie z wizerunku Koziółka na różnych polach eksploatacji. Ich propozycja nie została jednak przyjęta przez ECB⁴. W rezultacie spadkobiercy wystąpili z pozwem, w którym zażądali nie tylko opłaty licencyjnej za sprzedaż maskotek z Koziółkiem, ale zaprzestania wykorzystywania wizerunku Koziółka Matołka (m.in. przez usunięcie go z nazwy ECB, strony internetowej, materiałów promocyjnych, biletów wstępu, a także z malowideł na ścianach, tablic ogłoszeniowych i billboardów), wydania korzyści uzyskanych z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych oraz 60 tys. zł zadośćuczynienia i zamieszczenia w prasie przeprosin za naruszenie praw autorskich⁵. Zanim zapadło sądowe rozstrzygnięcie, strony zawarły ugodę, która leżała w interesie zarówno spadkobierców zainteresowanych popularyzacją postaci bajkowego bohatera, jak i ECB, którego funkcjonowanie opiera się na wykorzystaniu wizerunku postaci Koziółka⁶. Celem artykułu nie jest jednak szczegółowa analiza sporu powstałego na tle korzystania z praw autorskich do postaci Koziółka Matołka. Na uwagę zasługuje fakt, że spadkobiercy na podstawie przepisów prawa autorskiego wystąpili z roszczeniem o zadośćuczynienie, dlatego sprawa ta jest okazją do podjęcia rozważań nad podstawą takiego roszczenia. Warto zwrócić uwagę na sposób regulacji takich roszczeń i zasadność zgłaszania przez „spadkobierców” roszczenia o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, będącą następstwem naruszenia autorskich praw osobistych zmarłego twórcy.

Przedmiotem podjętych rozważań jest roszczenie o zadośćuczynienie, uregulowane w art. 78 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w szczególności w ust. 2⁷. Wskazany przepis w ust. 1 zd. 3 stanowi, że w razie zawinionego naruszenia autorskich praw osobistych sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Z kolei na podstawie ust. 2 powołanego przepisu, jeżeli twórca nie wyraził innej woli, po jego śmierci z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych może wystąpić małżonek, a w razie jego braku, zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa. Ustawa w ust. 2 nie precyzuje, jakie roszczenia mogą być objęte powództwem o ochronę praw osobistych autora, chociaż wydaje się racjonalne, że chodzi o roszczenia wymienione w ust. 1 analizowanego przepisu⁸.

Przyjęcie zasady, że po śmierci twórcy osoby wskazane w ustawie mogą wytaczać powództwa o ochronę autorskich praw osobistych jest źródłem sporów doktrynalnych dotyczących znaczenia i interpretacji art. 78 PrAut ust. 2.

⁴ A. Drabikowska, op.cit.

⁵ Ibidem.

⁶ <http://www.radio.kielce.pl/post-37755> (data dostępu: 6.09.2018).

⁷ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1191), dalej PrAut.

⁸ Por. J. Mazurkiewicz, *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010, s. 113 i nast.

Ogólna zasada prawa cywilnego zakłada zgaśnięcie dóbr (praw) osobistych wraz ze śmiercią osoby, której te prawa przysługiwały. Na tym tle autorskie prawa osobiste ujawniają swój autonomiczny charakter w stosunku do dobra osobistego w postaci twórczości, chronionego na mocy art. 23 k.c. Autorzy zastanawiają się nad relacją przyznanego przepisem art. 78 ust. 2 uprawnienia do żądania ochrony osobistych praw zmarłego twórcy do zasady nieprzenoszalności (niedziedziczności) praw osobistych⁹. Jak dotąd nie udało się w sposób satysfakcjonujący ustalić funkcji ochrony autorskich praw osobistych i udzielić odpowiedzi na pytanie, czy obowiązywanie ochrony praw osobistych po śmierci twórcy, chroni samego twórcę, jego bliskich wymienionych w przepisie, czy interes publiczny¹⁰? Nie sposób rozstrzygnąć, czy żądanie zadośćuczynienia ma na celu naprawienie krzywdy, której – w związku z naruszeniem autorskich praw osobistych – doznają podmioty uprawnione po śmierci twórcy, czy zmierzają do naprawienia krzywdy, jakiej doznał bądź hipotetycznie doznałby twórca, gdyby żył. Przewrotnie można zapytać, czy pokrzywdzonym nie jest może bohater narodowy, czyli Koziółek Matołek¹¹? Na to pytanie należy oczywiście udzielić odpowiedzi przeczącej, jak bowiem wiadomo, pod ochroną prawa cywilnego pozostają dobra osobiste człowieka (podmiotów prawa)¹², nie przysługują one natomiast rzeczom, zwierzętom¹³, postaciom literackim (fikcyjnym), itd.¹⁴. Intencją tego pytania nie jest próba

⁹ Szerzej: E. Wojnicka, B. Giesen, [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie, System prawa prywatnego*, T. 13, Warszawa 2013, s. 379; M. Jankowska, *Autor i prawo do autorstwa*, Warszawa 2011, s. 443 i nast. oraz cytowana tam literatura; K. Czub, *Prawa osobiste twórców dóbr niematerialnych. Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2011, s. 193 i nast. oraz cytowana tam literatura.

¹⁰ M. Poźniak-Niedzielska, [w:] M. Poźniak-Niedzielska (red.), *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, Warszawa 2015, s. 29 i nast.

¹¹ Czy w wyniku konfliktu spadkobierców z ECB Koziółek Matołek zyskuje, czy traci? Chodzi więc o ustalenie, co jest „dobre” dla utworu, który trafiając do obrotu, w pewnym sensie nabywa własnego bytu. Koziółka Matołka współcześnie przedstawia się jako gwiazdę kreskówek, słuchowisk, spektakli teatralnych, programów edukacyjnych (np. „Koziółek Matołek idzie do szkoły”), a nawet uznaje się za dobro narodowe (dobro kultury), <http://www.gmp.poznan.pl/Aktualno%C5%9Bci/Wydarzenia/tabid/693/language/pl-PL/Default.aspx>; na dzieje Koziółka Matołka w 2017 r. na łamach Palestry zwrócił także uwagę prof. Witold Wołodkiewicz, który wykazał, że opisując przygody tego bohatera, Autor przekazuje młodym czytelnikom wiedzę i wartości z różnych dziedzin życia, w tym z zakresu prawa, np. działanie demokracji, prawo konstytucyjne, stanowienie i stosowanie prawa, prawo medyczne, W. Wołodkiewicz, *Spotkania Koziółka Matołka z prawem*, „Palestra” 2017, nr 12, s. 91 i nast.

¹² Z treści art. 43 k.c. dowiadujemy się nadto, że przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych, a w zw. z art. 33¹ k.c. także do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Podmioty te działają przez swoje organy, w których funkcje piastują osoby fizyczne.

¹³ W przypadku zwierząt obowiązują regulacje służące ochronie ich praw, nie mają one jednak związku z dobrami osobistymi; w sprawach nieuregulowanych do zwierząt stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy, art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, Dz.U. z 2017, poz. 1840.

¹⁴ Ze względu na specyfikę dóbr osobistych, niewątpliwym fiaskiem zakończyłaby się podjęta przez miłośników zwierząt próba uznania potocznego „prawa do budy” psa jako jego dobra osobi-

tworzenia nowej kategorii „podmiotów”, którym przysługują dobra osobiste, lecz zwrócenie uwagi czytelnika i pobudzenie do refleksji nad realizacją i komercjalizacją autorskich praw osobistych. Rozstrzygnięcie wątpliwości, jakie nasuwają się w związku z roszczeniem o zadośćuczynienie przyznane po śmierci twórcy jest istotne, ponieważ wystąpienie z powództwem wymaga sprecyzowania, kto doznał krzywdy i na czym ona polega oraz wskazania właściwej podstawy prawnej dochodzenia jej naprawienia, w szczególności, określenia, czy zastosowanie znajdzie art. 24 Kodeksu cywilnego¹⁵, czy właściwą podstawą będzie art. 78 ust. 1 w zw. z ust. 2 PrAut.

Autorskie prawa osobiste

Ustawodawca nie podaje definicji dóbr osobistych¹⁶, jedynie wymienia w art. 23 k.c. w formie katalogu otwartego konkretne dobra osobiste. Wśród nich wskazuje m.in. na twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską. W przepisie podkreślono, że dobra osobiste pozostają pod ochroną k.c. niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. W literaturze przedmiotu jako desygnaty określające pojęcie dóbr osobistych podaje się ich niemajątkowy charakter oraz ścisły związek z podmiotem, któremu przysługują¹⁷.

Można przyjąć za Elżbietą Wojnicką, że przedmiotem ochrony twórczości naukowej i artystycznej jest „wynikająca z autorstwa oznaczonego dzieła swoboda (wolność) decydowania o postaci i losach rezultatu pracy intelektualnej”¹⁸. Słuszne jest zapatrywanie, że dobrem osobistym nie jest twórczość jako taka, lecz szczególny związek – osobisty stosunek – łączący twórcę z utworem, czyli „uprzedmiotowionym” rezultatem jego działalności twór-

stego, stanowiącego odpowiednik nietykalności mieszkania. Natomiast uzasadnione będą (i są), np. rozważania nad tym, czy za dobro osobiste może być uznana relacja uczuciowa człowieka – zwierzę (przywiązanie do zwierzęcia), por. K. Kurosz, *Czy w prawie polskim dopuszczalne jest zadośćuczynienie pieniężne za śmierć zwierzęcia?* „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, z. 1, s. 140.

¹⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1025), dalej k.c.

¹⁶ Szereg definicji dóbr osobistych sformułowanych jest w literaturze przedmiotu, np. S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957, s. 78; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005, s. 161; zamiast wielu por. T. Grzeszak, *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 4, s. 13; P. Sut, *Problem twórczej wykładni przepisów o ochronie dóbr osobistych*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 9, s. 30 i nast.

¹⁷ A. Cisek, [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, Warszawa 2008, s. 56; J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja. Studium cywilnoprawne*, Warszawa 2009, s. 67; A. Matlak, *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 2, s. 318.

¹⁸ E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 288.

czej¹⁹. To twierdzenie wykazuje związek z treścią art. 16 PrAut, zgodnie z którym, jeśli ustawa nie stanowi inaczej, autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem²⁰.

Uznaje się, że przedmiotem autorskich praw osobistych są autorskie dobra osobiste, które zawierają się w pojęciu dóbr osobistych powszechnego prawa cywilnego²¹. Konsekwencją włączenia autorskich praw osobistych w zakres chronionych prawem cywilnym dóbr osobistych jest ich wygaśnięcie wraz ze śmiercią podmiotu uprawnionego, tj. twórcy/autora²². W przypadku osobistych praw autorskich nie jest to jednak takie oczywiste, gdyż zarówno art. 16 PrAut dekretuje wieczystość tych praw, jak i art. 78 PrAut, który pozwala chronić te prawa i żądać zadośćuczynienia także po śmierci twórcy. W związku z tym w doktrynie m.in. dostrzega się potrzebę pogłębionej analizy kwestii relacji tych praw do dóbr osobistych wymienionych w k.c. i wyłączenia twórczości naukowej, artystycznej, wynalazczej i racjonalizatorskiej z katalogu dóbr osobistych, zamieszczonego w art. 23 k.c.²³

Szczególnością cechą autorskich praw osobistych stanowi ich „nieograniczoność” w czasie, co ujęła Bogusława Gnela, wskazując, że niektórych spośród chronionych prawem cywilnym wartości związanych z osobą fizyczną nie limituje życie (domyślnie twórcy utworu)²⁴. Warto zaakcentować tę myśl. Chociaż utwór w pewnym sensie odrywa się od osoby twórcy i uzyskuje własny, autonomiczny byt²⁵, to zarazem pozostaje w nierozdzielalnym związku z twórcą²⁶.

¹⁹ Ibidem, s. 285; K. Czub, *Prawa osobiste twórcy projektu wynalazczego. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 2, s. 151–168; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 148.

²⁰ Ustawodawca wyszczególnił w formie katalogu otwartego autorskie prawa osobiste, a mianowicie prawo do: autorstwa utworu, oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności, nadzoru nad sposobem korzystania z utworu.

²¹ W tym stwierdzeniu jest chyba więcej niejasności niż wyjaśnień. Chociaż jest to zagadnienie sporne, nie stanowi przedmiotu niniejszego opracowania, stąd przyjęto tę koncepcję bez głębszej analizy, por. E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 285–286; A. Szpunar, op. cit., s. 148; E. Laskowska, *Konstrukcja ochrony prawnoautorskiej na tle procesu europeizacji prawa prywatnego*, Warszawa 2016, s. 107 i nast.; por. B. Gnela, *Uwagi o specyfice autorskich dóbr osobistych oraz koncepcje ich ochrony (na przykładzie prawa do autorstwa utworu)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 2, s. 35 i nast.

²² B. Gnela, op. cit., s. 40.

²³ Sam przepis przewiduje, iż podlegają one ochronie przewidzianej w przepisach szczególnych: S. Kalus, [w:] M. Frasz, M. Habdas, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, Lex 2018.

²⁴ B. Gnela, op. cit., s. 43.

²⁵ E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 288.

²⁶ Prawo autorskie opiera się na konstrukcji bezwzględnych praw podmiotowych, chroniącej interesy twórcy związane z tworzeniem utworów i korzystaniem z nich, J.A. Piszczek, *Prawa autorskie uniwersytetu na przykładzie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego*, „Studia Prawno-ustrojowe” 2014, nr 24, s. 14.

Przy czym nie chodzi tu jedynie o prosty fakt bycia autorem utworu, ale o szerszy wymiar, w którym przez pryzmat twórcy określa się los utworu, szczególnie to, jak jest on postrzegany w otoczeniu prawnym. Odbiór i znaczenie utworu są zmienne w czasie (mogą różnić się za życia twórcy i po jego śmierci) i zależą od kontekstu społecznego, trendów kultury, akceptacji środowiskowej²⁷ (zob. art. 16 PrAut). Anna Wojciechowska wskazuje, że więź o której mowa, nie jest tylko zaszłością psychiczną twórcy, lecz ma wymiar intersubiektywny i dlatego jej istnienie nie może być traktowane wyłącznie jako atrybut twórcy uwarunkowany jego fizyczną obecnością²⁸. Z tego względu, jak podaje Autorka, więź jako kategoria prawna trwa także po śmierci twórcy i chroniące ją autorskie prawa osobiste mogą trwale istnieć²⁹. Potwierdza to fakt, że utwór często jest przedmiotem odbioru i eksploatacji także po śmierci twórcy³⁰. Nieograniczoną w czasie ochronę, którą statuuje art. 16 PrAut, zdaje się też uzasadniać to, że utwór nie obroni się sam, dlatego „stoja” za nim ludzie. Po śmierci twórcy utwór nadal „żyje” w kulturze, jest przedmiotem odbioru, inspiruje, przenosi się na nowe pola eksploatacji itp.

Losy opowieści o Koziółku Matółku doskonale ilustrują perypetie utworu po śmierci jego twórcy. Fikcyjna postać literacka, bohater bajek³¹, nie jest istotą żywą, nie odczuwa emocji³², nie przysługują mu dobra osobiste. Spoiwem służącym „ochronie” Koziółka Matółka (utworu) jest człowiek – fenomen wśród istot żyjących³³. Na straży integralności i sposobów wykorzystania utworu stoi jego twórca dopóki żyje, a po jego śmierci ustawa wskazuje osoby, które z racji związków rodzinnych z twórcą lub przyjętych zadań ochrony twórczości, w imieniu zmarłego twórcy przejmują obowiązek i prawo do dbania o integralność i właściwe korzystanie z utworu. W ten sposób zapewnia się trwanie imienia autora u obecnych i przyszłych odbiorców dzieła.

²⁷ E. Laskowska, op. cit., s. 105.

²⁸ A. Wojciechowska, [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie, System Prawa Prywatnego*, T. 13, Warszawa 2013, s. 933.

²⁹ Ibidem.

³⁰ E. Laskowska, op. cit., s. 116.

³¹ Spełnia przesłanki utworu w rozumieniu PrAut (jest indywidualny, twórczy i ustalony), co do nadania postaci fikcyjnej znamion utworu: K. Grzybczyk, *Dzieło reklamowe i jego twórca*, Warszawa 1999, s. 39 i s. 42.

³² Chociaż „Matolek urodził się w 1932 r., od razu miał 120 przygód” i „ma już 83 lata, mieszka w Europejskim Centrum Bajki i wcale się nie starzeje, ponieważ w świecie baśni czas jest zaczarowany”, <http://www.gmp.poznan.pl/Aktualno%C5%9BciiWydarzenia/tabid/693/language/pl-PL/Default.aspx> (data dostępu: 6.09.2018); <http://centrumbajki.pl/centrum-bajki/koziolek-matolek/> (data dostępu: 6.09.2018); K. Grzybczyk podaje, że *postać fikcyjna* to „wytwór wyobraźni autora, który żyje podobnie jak istota ludzka: nosi jakieś imię, ma swój wizerunek, charakter, uczucia, życie prywatne, a czasem może mieć prawo do ochrony swojego honoru”, K. Grzybczyk, op. cit., s. 41.

³³ Por. A. Wypiórkiwicz, *Refleksyjne spojrzenie na ochronę dóbr osobistych*, [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 333–334.

Ochrona autorskich praw osobistych w świetle art. 78 ust. 1 i 2 PrAut³⁴

Uwagi ogólne

Dobra osobiste w rozumieniu art. 23 k.c. są do tego stopnia związane z człowiekiem, że nie mogą istnieć w odłączeniu od niego, wraz z nim powstają i wygasają³⁵. Tę zasadę zdaje się przełamywać norma zawarta w art. 78 ust. 2 PrAut. Przepis ten *expressis verbis* stanowi, że po śmierci twórcy „z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego” mogą wystąpić inne, wskazane przez twórcę lub wymienione w przepisie podmioty. Chociaż redakcja przepisu jest niedoskonała³⁶, a jego treść stanowi umowy i nieprecyzyjny skrót myślowy³⁷, to „coś jest na rzeczy”. Wskazany przepis jako *lex specialis* wymaga szczególnej uwagi. W związku z zasadą wygaśnięcia dóbr osobistych wraz ze śmiercią osoby, dochodzenie ochrony autorskich praw osobistych po śmierci twórcy byłoby niedopuszczalne na podstawie art. 24 k.c., dlatego potrzebna jest oddzielna regulacja chroniąca osobiste prawa autorskie na wypadek śmierci twórcy. Niestety, ani doktryna, ani judykatura nie wykształciły dotychczas jednolitego stanowiska co do wykładni przepisu art. 78 ust. 2 PrAut³⁸.

Zgodnie z analizowanym przepisem, twórca może (za życia) zdecydować o ochronie autorskich praw osobistych po swojej śmierci. Przede wszystkim może wskazać podmioty uprawnione do wystąpienia z powództwem w razie naruszenia autorskich praw osobistych, np. konkretną osobę (osoby), której owe uprawnienia będą przysługiwały na wyłączność lub określić inną niż ustawowa kolejność uprawnionych bądź wskazać wybrane uprawnienia czy ograniczyć ich zakres³⁹, a także – jak się wydaje – zrezygnować z pośmiertnej ochrony praw osobistych.

W braku dyspozycji testamentowych lub wyrażonej w inny sposób odmiennej woli twórcy, z powództwem o ochronę praw osobistych zmarłego może wystąpić małżonek, a w razie jego braku zstępni, rodzice, rodzeństwo,

³⁴ Szeroko na temat ochrony autorskich dóbr osobistych po śmierci twórcy patrz: J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 17 i nast.

³⁵ J. Fraćkowiak, *Ochrona dóbr osobistych jednostek organizacyjnych niebędących osobami*, [w:] A. Kidyba, R. Skubisz (red.), *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, Kraków 2007, s. 69.

³⁶ K. Czub, op. cit., s. 199.

³⁷ E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 387.

³⁸ Wysuwane przez jednych Autorów koncepcje, są przez drugich krytykowane, por. np. ibidem, s. 384.

³⁹ Por. np. P. Podrecki, *Komentarz do art. 78*, [w:] M. Bukowski, D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Lex 2015.

zstępni rodzeństwa (art. 78 ust. 2 PrAut)⁴⁰. Uznaje się, że ochrona i wykonywanie autorskich praw osobistych przez wskazane podmioty stanowi wyrażoną bądź domniemaną intencję twórcy. Trzeba zaznaczyć, że wskazany przez ustawodawcę katalog osób fizycznych, uprawnionych do dochodzenia roszczeń i wykonywania praw z tytułu autorskich praw osobistych po śmierci twórcy, nie pokrywa się z kręgiem spadkobierców ustawowych. Wynika to z faktu, że osobiste prawa twórcy, jako ściśle związane z jego osobą, nie podlegają dziedziczeniu⁴¹. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że ustawa przyznaje wymienionym osobom uprawnienie do dochodzenia roszczeń i wykonywania praw osobistych twórcy w jego imieniu i jego interesie. Upoważnionym do występowania z roszczeniami nie przysługuje własne dobro osobiste wynikające z autorstwa, nie oni są twórcami dzieła. Powstaje w związku z tym paradoks – prawo chroni nieistniejący interes, gdyż interes w żądaniu ochrony dobra osobistego gaśnie wraz ze śmiercią osoby, podmiotu prawa osobistego. Wymaga to wyjścia poza teorię interesu w ochronie praw podmiotowych. Twórca swoim dziełem dąży do zapisania się w pamięci potomnych i to pragnienie bycia uobecnianym przez kontakt z utworem można uznać za specyficzny przedmiot ochrony osobistej więzi autora z utworem.

W kontekście zasady niezrzekalności dóbr osobistych, budzi zastrzeżenia wyrażenie przez twórcę woli niedochodzenia wobec konkretnego naruszciciela lub *erga omnes* ochrony autorskich praw osobistych⁴². Zastanawiająca jest skuteczność powszechnej nieprawidłowej praktyki umieszczania w umowach przenoszących autorskie prawa majątkowe postanowienia, zgodnie z którym twórca zobowiązuje się do niewykonywania autorskich praw osobistych do wybranych utworów. W mojej ocenie takie zastrzeżenie powinno być niedopuszczalne, gdyż jest wymuszane przez silniejszego w porównaniu do twórcy kontrahenta⁴³. Za tym, że takie postanowienie umowne nie wiąże stron, przemawia szczególna kategoria praw, której dotyczy, jak również koncepcja osobistych praw autorskich przewidziana w art. 16 PrAut⁴⁴.

⁴⁰ Szerzej na temat kształtu katalogu osób uprawnionych z tytułu autorskich praw osobistych zmarłego twórcy: E. Lewandowska, *Katalog podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich osobistych po śmierci twórcy*, [w:] M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska (red.), *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztynchmillerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, Olsztyn 2018, s. 199 i nast.

⁴¹ Szerzej, por. E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 383 i nast.; J. Piszczek, M. Rzewuska, M. Rzewuski, *Konsekwencje prawne śmierci twórcy w sferze jego praw osobistych*, [w:] M. Załucki (red.), *Dziedziczenie własności intelektualnej. Zbiory referatów*, Warszawa 2009, s. 19 i nast.; M. Zelek, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz. Art. 450–088*, Warszawa 2016, s. 1440; postanowienie SA w Warszawie z dnia 7 stycznia 2015 r. I ACz 2501/14, Lex nr 1744683; wyrok SA w Warszawie z dnia 31 stycznia 2003 r. I ACa 684/02 LEX nr 1680978.

⁴² J. Sobczak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa–Poznań 2000, s. 191.

⁴³ Por. J. Mazurkiewicz, *O uprzedmiotowieniu autorów, wszechwładzy wydawców i ędzy prawa autorskiego. Prawo autorskie w czasach restauracji kapitalizmu w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 2, s. 254.

⁴⁴ Tj. niezrzekalnością i niezbywalnością autorskich praw osobistych.

Aczkolwiek nie można wykluczyć, że zobowiązanie do niewykonywania autorskich praw osobistych będzie w konkretnym przypadku rzeczywistą i niewymuszoną wolą twórcy, to jednak w takim przypadku jest to nadal tylko zobowiązanie naturalne, które nie zapewnia kontrahentowi roszczeń o należyte wykonanie umowy, w razie zgłoszenia roszczeń przez twórcę, tym bardziej nie będą takie postanowienia wiązać osób powołanych do ochrony praw osobistych po śmierci twórcy.

Przedmiot ochrony autorskich praw osobistych po śmierci twórcy

Zakładając, że dobra osobiste, za jakie uważa się w literaturze przedmiotu osobiste prawa autora, gasną z chwilą śmierci uprawnionego, badacze problematyki prawa autorskiego stawiają pytanie o przedmiot ochrony ujęty w art. 78 ust. 2 PrAut – czy jest nim interes społeczny ochrony twórczości, samoistny interes osób powołanych do ochrony praw osobistych twórcy, czy może jest to interes zmarłego twórcy. Nie sposób przejść do dalszych rozważań bez przywołania przewodnich myśli w tym temacie.

Wskazując „w jakim kierunku rozwinąć się powinna wykładnia, zgodna z zamiarami twórców ustawy”, Fryderyk Zoll⁴⁵ podaje, że prawo musi uznać istnienie osobistych praw zmarłych twórców, przy czym nie ma znaczenia, czy konstrukcja prawa podmiotowego będzie oparta na ochronie poszczególnych utworów, duchowej, nieśmiertelnej spuścizny każdego twórcy, czy fikcji życia twórcy (*si vivus esset*)⁴⁶. Z wypowiedzi Autora wynika, że opowiada się za ochroną spuścizny duchowej zmarłego twórcy jako podstawą udzielenia ochrony, z kolei kwestią drugorzędną jest dla niego, komu prawodawca powierzy ochronę tej spuścizny w imieniu zmarłego twórcy⁴⁷. Wyprowadza z tego wniosek, że ochrona praw osobistych po śmierci twórcy leży w interesie publicznym⁴⁸, czemu zdaje się przeczyć osobisty charakter tych praw.

Według Janusza Barty i Ryszarda Markiewicza po śmierci twórcy autorskie prawa osobiste nie przekształcają się w dobra osobiste osób określonych w art. 78 ust. 2 PrAut, lecz trwają jako dobra osobiste zmarłego twórcy⁴⁹. To zapatrywanie opiera się na koncepcji, w której osoby upoważnione przez ustawodawcę działają w charakterze zastępców pośrednich po śmierci auto-

⁴⁵ Jeszcze w komentarzu do ustawy z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1926 r., Nr 48, poz. 286).

⁴⁶ F. Zoll, *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań 1926, s. 57.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, s. 58. Nawiązując do wypowiedzi F. Zolla, Ewa Laskowska zauważa, iż dobro osobiste ściśle związane z osobą, której dotyczy, nie może stanowić realizacji ochrony interesu społecznego, E. Laskowska, op. cit., s. 115.

⁴⁹ J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ówiąkalski, R. Markiewicz, E. Traple, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 2003, s. 542.

ra, co z jednej strony nie sprzeciwia się niedziedzicznemu charakterowi dóbr osobistych, z drugiej zaś stanowi wyjątek od zasady wygaśnięcia dóbr osobistych z chwilą śmierci. Byłby to zatem rodzaj ustawowego pełnomocnictwa działającego *post mortem*, wyprowadzonego z faktu, że dzieło jest trwałe i przeżywa twórcę⁵⁰.

Z kolei w ocenie Stefana Grzybowski, art. 78 ust. 2 PrAut nie poddaje się tylko wykładni literalnej. Według Autora omawiana regulacja stanowi wskazówkę dla organów stosujących prawo, a mianowicie winny one oceniać sytuację tak, jakby autor żył i wniósł powództwo⁵¹. Pogląd S. Grzybowski nie znalazł uznania u Krzysztofa Czuba, który stwierdza, że specyfika ochrony autorskich dóbr osobistych po śmierci twórcy polega na tym, iż osoby uprawnione występują z własnymi roszczeniami zorientowanymi na ochronę ich własnych dóbr osobistych, a uwzględnienie powództwa prowadzi do zaspokojenia ich osobistych interesów, tylko pośrednio jednocześnie dochodzi do ochrony niematerialnych wartości odnoszących się do twórczości nieżyjącego autora⁵². Zgodnie z tą koncepcją, ochronie podlegają interesy osób bliskich nieżyjącego, w tym „powstające w nawiązaniu do twórczości zmarłego, jak i postrzeganej przez jej pryzmat osobowości twórcy, a także interes społeczny, zwłaszcza gdy dzieło jest, bądź z biegiem czasu zacznie być traktowane jako szczególnie wartościowe z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego”⁵³. Krzysztof Czub zakłada, że więź twórcy z utworem po jego śmierci „przekształca się” w inne dobra osobiste, przysługujące innym podmiotom, aczkolwiek trwa do czasu, gdy utwór stanowi przedmiot obrotu prawnego⁵⁴. Przeciwno takiemu ujęciu podstawy ochrony przemawia przyznanie organizacjom zarządzającym prawami autorskimi prawa do występowania w imieniu twórcy. Trudno im przypisać nawet przekształcony własny interes osobisty w ochronie tych praw. Działają co do zasady w interesie publicznym, chroniąc właściwe korzystanie z praw autorskich w interesie wszystkich twórców i szerokiej publiczności, korzystających z efektów twórczości.

Elżbieta Wojnicka zauważa, że uznawanie dóbr i praw osobistych za wieczne, ale równocześnie „nieprzechodzące na inne podmioty po śmierci uprawnionego, wprowadza fikcję istnienia tych wartości bez jakiegokolwiek

⁵⁰ R. Markiewicz, *Dzieło literackie i jego twórca w polskim prawie autorskim*, Kraków 1984, s. 90.

⁵¹ W tym kontekście omawianą regulację można odczytać jako założenie fikcji rzeczywistości, w której twórca żyje, S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 257; por. K. Czub, op. cit., s. 199, Ewa Laskowska zauważa, że koncepcja przyjęta przez S. Grzybowski zakłada, iż „interes spadkobierców chroniony jest również przed śmiercią twórcy, zaś „aktywuje się” dopiero po niej”, E. Laskowska, op. cit., s. 116.

⁵² K. Czub, op. cit., s. 201; w podobnym tonie, por. E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 386.

⁵³ Szerzej: K. Czub, op. cit., s. 201; K. Czub, *Konstrukcja autorskich dóbr i praw osobistych po śmierci twórcy*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11, s. 32 i nast.

⁵⁴ K. Czub, op. cit., s. 198.

podmiotu”⁵⁵. Autorka podkreśla, że dobra i prawa osobiste gasną z chwilą śmierci twórcy, wobec czego zmarły nie może być podmiotem tych praw⁵⁶. Jak zauważa, wysuwane w doktrynie koncepcje teoretyczne różnią się werbalnie co do oceny znaczenia śmierci twórcy dla losów jego autorskich praw osobowości, podczas gdy wskazywana charakterystyka wartości otaczanych pieczęią wydaje się wspólna⁵⁷.

W nawiązaniu do ostatniej ze wskazanych wypowiedzi, nie zajmując stanowczego stanowiska w sprawie przedstawionych poglądów, należy zauważyć, że wysuwane koncepcje nie mają wyłącznie wymiaru teoretycznego. Rozstrzygnięcie o przedmiocie ochrony autorskich praw osobistych po śmierci twórcy ma znaczenie dla ustalenia podstawy i zakresu oceny zgłaszanego w związku z naruszeniem tych praw roszczenia o zadośćuczynienie.

Zadośćuczynienie w związku z naruszeniem autorskich praw osobistych po śmierci twórcy

Katalog podstaw uzasadniających wysunięcie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne jest zamknięty. Naprawienia szkody niemajątkowej w tej formie można dochodzić tylko wtedy, gdy przepis prawa wprost przewiduje taką możliwość. W przypadku naruszenia dóbr osobistych podstawę prawną dochodzenia zadośćuczynienia stanowią przede wszystkim art. 24 k.c., w zw. z art. 445 k.c. i art. 448 k.c.⁵⁸ Uprawnienie do żądania zadośćuczynienia przewiduje również w odniesieniu do naruszenia autorskich praw osobistych art. 78 ust. 1 PrAut (por. art. 24 § 3 k.c.). Z literalnego brzmienia tego przepisu wynika, że w związku z zawinionym naruszeniem autorskich praw osobistych sąd może przyznać twórcy zadośćuczynienie za doznana krzywdę⁵⁹. Z kolei w ust. 2 i 3 tego przepisu ustawodawca przyznał określonym podmiotom uprawnienie do wystąpienia po śmierci twórcy z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego oraz prawo ich wykonywania. Nie budzi zastrzeżeń, że podmioty posiadające legitymację czynną do wystąpienia z powództwem o ochronę autorskich praw osobistych zmarłego mogą domagać się zaniechania działania, które zagraża autorskim prawom osobistym twórcy, a także mogą w razie naruszenia tych praw żądać zaniechania tego działania i dopełnienia czynności potrzebnych do usunięcia skutków naru-

⁵⁵ E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 385.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Por. M. Hejbudzki, *Naruszenie dóbr osobistych właściciela wskutek prowadzenia polowań na nieruchomości objętej obwodem łowieckim*, „Studia Prawnoustrojowe” 2016, nr 33, s. 123.

⁵⁹ Wskazuje się, że w zw. z art. 24 k.c. przesłanką przy żądaniu zadośćuczynienia przy naruszeniu autorskich praw osobistych jest także bezprawność naruszenia, K. Święcka, J.S. Święcki, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz. Wybór międzynarodowych aktów prawnych*, Warszawa 2004, s. 131 i cytowana tam literatura.

szenia⁶⁰. W zestawieniu jednak z przedstawionymi wyżej wątpliwościami⁶¹, zgłoszenie przez uprawnione podmioty roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę jest dyskusyjne. Niestety, w literaturze przedmiotu brakuje pogłębionych wypowiedzi na ten temat⁶².

Wydaje się, że celem rozwiązania zasygnalizowanych wątpliwości wystarczy ustalić podmiot poszkodowany w danych okolicznościach. Istotne jest zatem określenie, kto doznał krzywdy i na czym ona polega w konkretnym stanie faktycznym⁶³. Podmiot, który formułuje powództwo o zadośćuczynienie powinien wskazać, na czym polega krzywda związana z naruszeniem przedmiotowych praw (w przypadku twórcy, np. może to być utrata dobrego imienia, zaś w odniesieniu do innych podmiotów dobro osobiste w postaci kultu pamięci po osobie zmarłej⁶⁴). Taki tok rozumowania generuje dualizm rozwiązania, a mianowicie pokrzywdzonym może być twórca albo inny podmiot prawa (ogół społeczeństwa, spadkobierca, uprawniony z art. 78 ust. 2 PrAut).

W związku z powyższym należy odróżnić dwie sytuacje, w zależności od czasu naruszenia autorskich praw osobistych i momentu wystąpienia krzywdy. Pierwsza, gdy nastąpiło to za życia twórcy oraz druga – po jego śmierci (przy czym możliwość doznania krzywdy po śmierci jest dyskusyjna).

Naprawienia krzywdy powstałej jeszcze za życia twórcy może dochodzić sam twórca. Jeśli ten wytoczył powództwo lub roszczenie zostało uznane na piśmie, to po jego śmierci można rozważać zastosowanie *per analogiam* art. 445 § 3 k.c., tj. przejścia roszczenia o zadośćuczynienie (jako kontynuacji roszczenia zmarłego) na podmioty wskazane w art. 78 ust. 2 PrAut.⁶⁵ Propo-

⁶⁰ Np. J. Sobczak wyraźnie wskazuje (powtarzając to dwukrotnie), że legitymacja czynna w ww. zakresie przysługuje twórcy lub innemu legitymowanemu czynnie podmiotowi, podczas gdy w stosunku do możliwości żądania odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę Autor nie wskazuje podmiotu uprawnionego do wystąpienia z żądaniem, por. J. Sobczak, op. cit., s. 192.

⁶¹ Chodzi o ocenę skutków, jakie wywołuje trwanie ochrony osobistej po śmierci twórcy, tj. czy przyznanie innym podmiotom uprawnień do ochrony autorskich dóbr osobistych po śmierci twórcy służy ochronie dóbr zmarłego twórcy, jego bliskich, czy może chodzi o interes publiczny.

⁶² Por. A. Wojciechowska, op. cit., s. 938.

⁶³ Naruszenie praw autorskich osobistych może polegać na wkroczeniu w integralność utworu, niezetelnym wykorzystaniu, w tym niezgodnie z intencją twórcy, naruszeniu prestiżu przez zastosowanie w utworze o innym charakterze; może to prowadzić do obniżenia wartości utworu w oczach odbiorców, a w konsekwencji do zaburzenia więzi łączącej autora z utworem, por. wyrok SA w Warszawie z dnia 27 października 2011 r. VI ACa 461/11, Lex nr 1102077; pojęcie szkody niemajątkowej pozostawiono do zdefiniowania doktrynie prawa cywilnego, szerzej na temat krzywdy: A. Wojciechowska, op. cit., s. 911 i nast.

⁶⁴ Por. A. Szpunar, *O ochronie pamięci osoby zmarłej*, „Palestra” 1984, nr 7–8, s. 2.

⁶⁵ Wątpliwości w zakresie stosowania do tego rodzaju zadośćuczynienia przepisu art. 445 § 3 k.c., a w związku z tym istnienia legitymacji czynnej do występowania z roszczeniem o zadośćuczynienie wyraził m.in. SA w Warszawie w wyroku z dnia 12 sierpnia 2008 r. VI ACa 1658/07, Lex nr 1645932.

nowana analogia jest daleko idąca⁶⁶, a przez to wątpliwa. W pozostałych przypadkach, gdy krzywda powstała za życia twórcy, ten jednak nie wniósł powództwa, ani nie uzyskał uznania swojej krzywdy od sprawcy, roszczenie o zadośćuczynienie nie przysługuje. Taki tok rozumowania wydaje się racjonalny i zgodny z wolą twórcy, tylko o ile twórca miał czas i możliwość, aby z powództwem wystąpić. Natomiast gdyby z okoliczności wynikało, że zamierzał to uczynić lub uczyniłby to, gdyby śmierć mu nie przeszkodziła, należy dopuścić roszczenie osób uprawnionych.

Twierdzenie, że poszkodowanym w przypadku naruszenia autorskich praw osobistych już po śmierci twórcy jest twórca, opiera się na fikcji istnienia takiego podmiotu. W rezultacie powstaje retoryczne pytanie, czy skoro osoby nie ma, to może ona odczuwać krzywdę, którą można „naprawić” (zrekompensować)⁶⁷? W takim układzie wynagrodzenie krzywdy w postaci zasądanego zadośćuczynienia wpływałoby na konto podmiotów uprawnionych na podstawie art. 78 ust. 2 PrAut, *de facto* niebędących poszkodowanymi. Sądzę, że w sytuacji, gdy krzywdy „doznaje” zmarły twórca, roszczenie o zadośćuczynienie, oparte na art. 78 ust. 1 w zw. z ust. 2 PrAut, nie przysługuje. Zasądzenie pieniężnego zadośćuczynienia na rzecz osób, które bezpośrednio krzywdy nie doznały, a odnoszą z niej majątkowe korzyści, budzi moralne zastrzeżenia⁶⁸. Czy rzeczywiście w takiej sytuacji podmioty uprawnione realizują interes niemajątkowy⁶⁹, wynikający z emocji, uczuć twórcy? Raczej dochodzą zasądzenia sumy we własnym interesie majątkowym. Nie mam wątpliwości, że inaczej konkretną sytuację naruszenia praw autorskich osobistych oceniłby twórca, gdyby żył, a inaczej inna, nawet najbliższa mu osoba. Zaproponowana interpretacja zdaje się potwierdzać, że zadośćuczynienie stanowi swoistą rekompensatę przykrych przeżyć poszkodowanego, a nie źródło dochodu innego podmiotu. Wobec tego uważam, że wyłącznym sposobem naprawienia „krzywdy” zmarłego twórcy może być zobowiązanie

⁶⁶ Przepis art. 445 § 3 przewiduje dziedziczenie roszczeń zgłoszonych lub uznanych tylko w odniesieniu do uszkodzenia ciała i przypadków wymienionych w § 2 tego artykułu. Ponadto roszczenie to przechodzi na spadkobierców, dlatego jeśli już uznać, że roszczenie zgłoszone za naruszenie praw autorskich przechodzi po śmierci na kogoś, to raczej na spadkobierców, a nie osoby wymienione w art. 78 PrAut. To prowadzi do nierozwiązywalnej kwestii, gdyż osoby wymienione mogą wytaczać powództwa na mocy uprawnienia ustawowego, a nie z racji bycia spadkobiercami.

⁶⁷ Uzyskane tytułem zadośćuczynienia pieniądze mają na celu spowodować uczucie zadowolenia, łagodzącego odczuwaną krzywdę. Suma pieniężna nie usuwa uszczerbku, jedynie łagodzi doznane cierpienie, P. Granecki, *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 488 k.c.*, „Studia Prawnicze” 2002, z. 2, s. 108; I. Dyka, *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, z. 3, s. 593, 612.

⁶⁸ Czym innym są wartości majątkowe, które niesie ze sobą dobro osobiste (naruszenie dóbr osobistych może wywołać szkody majątkowe). W analizowanym przypadku wydaje się wystarczającą ochrona majątkowa.

⁶⁹ Interes majątkowy chronią autorskie prawa majątkowe.

sprawcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez podmioty uprawnione na podstawie art. 78 ust. 2 PrAut cel społeczny. Przedstawiona koncepcja może stanowić przedmiot szerszej analizy, przede wszystkim z punktu widzenia oceny funkcji obu roszczeń⁷⁰ i satysfakcji jaką dają „poszkodowanemu”.

Drugie (równoległe) rozwiązanie zaproponowanej koncepcji dotyczy przypadku, gdy poszkodowanym jest inny niż twórca podmiot (mogą to być zatem osoby wskazane w art. 78 ust. 2 PrAut, ale również inne podmioty). Te – inne niż twórca – podmioty mogą wystosować własne – oparte na art. 24 k.c. – roszczenie o zadośćuczynienie. Drugorzędne znaczenie ma to, że naruszone dobra osobiste wykazują związek z dziełem utrwalającym myśl autora, więzią emocjonalną, uczuciową podmiotu poszkodowanego z twórcą i jego działalnością twórczą⁷¹. Wówczas, jak zauważa K. Czub, uwzględnienie powództwa prowadzi do zaspokojenia interesów tych podmiotów (co uzasadnia zasądzenie zadośćuczynienia [przyp. Autora]) i jednocześnie do ochrony niematerialnych wartości odnoszących się do twórczości nieżyjącego autora⁷². Wydaje się, że niedoskonałość zaproponowanej koncepcji polega po pierwsze na tym, iż w zasadzie każdy podmiot – nie tylko wskazany w art. 78 PrAut – może wystąpić na podstawie art. 24 k.c. z roszczeniem o ochronę własnych dóbr osobistych związanych z utworem zmarłego twórcy. Po drugie, takie rozwiązanie sugeruje, że inne niż twórca podmioty mogą w zasadzie dochodzić ochrony własnych dóbr osobistych, związanych z utworem zmarłego twórcy, jeszcze za jego życia. Niemniej jednak – bez względu na powyższe – naruszenie dóbr osobistych i w efekcie doznanie krzywdy implikuje, że zasadne jest udzielenie ochrony. Istotne jest (i dyskusyjne) ustalenie istnienia dobra osobistego wykazującego związek z autorskimi prawami osobistymi.

Warto zasygnalizować, że przedstawione zagadnienie dochodzenia zadośćuczynienia po śmierci twórcy może skomplikować się jeszcze bardziej w przypadku współtwórczości. Jak ocenić sytuację, gdyby ochrony autorskich praw osobistych dochodził podmiot uprawniony na podstawie art. 78 ust. 2 PrAut względem innego żyjącego twórcy bądź podmiotów uprawnionych np. do wykonywania autorskich praw osobistych po jego śmierci?

⁷⁰ Tj. roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę i zobowiązania sprawcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny.

⁷¹ Wskazując za SA w Warszawie, w takiej sytuacji zadośćuczynienie pieniężne ma naprawić nie szkodę, którą poniósł zmarły, lecz szkodę niematerialną, związaną z naruszeniem własnych dóbr osobistych osób bliskich, a zatem ich własną krzywdę związaną z naruszeniem, wyrok SA w Warszawie dnia 27 października 2011 r. VI ACa 461/11, Lex nr 1102077.

⁷² K. Czub, op. cit., s. 201, w podobnym tonie, por. E. Wojnicka, B. Giesen, op. cit., s. 386.

Zakończenie

Problematyka zadośćuczynienia z tytułu naruszenia dóbr osobistych jest przedmiotem szerokiej analizy w literaturze przedmiotu i stanowi trudne zagadnienie dla judykatury. Jak powinna przebiegać i co powinna uwzględniać ocena skutków naruszenia dobra osobistego? W literaturze przedmiotu dostrzega się, że w konstrukcji autorskich praw osobistych należy obok aspektów subiektywnych, tj. swoistej relacji między twórcą a jego dziełem, uwzględniać także kontekst społeczny (czynniki obiektywne)⁷³. Trzeba podkreślić, że utwór skierowany jest do publiczności i często jako taki stanowi dobro kultury, dlatego ocena przez pryzmat indywidualnych odczuć twórcy nie może być jedynym kryterium uznania, że doszło do naruszenia. W literaturze coraz częściej wyrażany jest pogląd, że w niektórych sferach prawo autorskie wprowadza zbyt wysoki poziom ochrony twórców⁷⁴. Szczególnym przykładem jest sytuacja dochodzenia ochrony praw autorskich (w tym zadośćuczynienia) po śmierci twórcy. Aczkolwiek nie należy wykluczać takich okoliczności, które powodują, że ujemne przeżycia psychiczne związane z naruszeniem autorskich praw osobistych wystąpią także u innych niż twórca podmiotów. Wówczas problem sprowadza się do oceny stopnia ich nasilenia i stwierdzenia, czy w istocie doszło do naruszenia dobra osobistego.

Wykaz literatury

- Balcarczyk J., *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja. Studium cywilnoprawne*, Warszawa 2009.
- Barta J., Czajkowska-Dąbrowska M., Ćwiakalski Z., Markiewicz R., Traple E., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Warszawa 2003.
- Cisek A., [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks cywilny – komentarz*, Warszawa 2008.
- Czub K., *Konstrukcja autorskich dóbr i praw osobistych po śmierci twórcy*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11.
- Czub K., *O konstrukcji intelektualnych dóbr osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2012, z. 15.
- Czub K., *Prawa osobiste twórców dóbr niematerialnych. Zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2011.
- Czub K., *Prawa osobiste twórcy projektu wynalazczego. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2000, nr 2.

⁷³ Por. K. Czub, *O konstrukcji intelektualnych dóbr osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2012, z. 15, s. 30 i cytowana tam literatura, por. też B. Gawlik, *Ochrona dóbr osobistych. Sens i nonsens koncepcji tzw. Praw podmiotowych osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1985, z. 41, s. 124 i nast., P. Księżak, [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Lex 2014.

⁷⁴ Por. S. Sołtyński, *O niektórych aspektach ochrony własności intelektualnej i szansach poprawy innowacyjności polskiej gospodarki: refleksje agnostyka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, z. 126, s. 160 i nast.

- Dyka I., *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2001, z. 3.
- Frąckowiak J., *Ochrona dóbr osobistych jednostek organizacyjnych niebędących osobami*, [w:] A. Kidyba, R. Skubisz (red.), *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, Kraków 2007.
- Gawlik B., *Ochrona dóbr osobistych. Sens i nonsens koncepcji tzw. Praw podmiotowych osobistych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1985, z. 41.
- Gneta B., *Uwagi o specyfice autorskich dóbr osobistych oraz koncepcje ich ochrony (na przykładzie prawa do autorstwa utworu)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 2.
- Granecki P., *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 488 k.c.*, „Studia Prawnicze” 2002, z. 2.
- Grzeszak T., *Dobro osobiste jako dobro zindywidualizowane*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 4.
- Grzybczyk K., *Dzieło reklamowe i jego twórca*, Warszawa 1999.
- Grzybowski S., Kopff A., Serda J., *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973.
- Grzybowski S., *Ochrona dóbr osobistych według przepisów ogólnych prawa cywilnego*, Warszawa 1957.
- Hejbudzki M., *Naruszenie dóbr osobistych właściciela wskutek prowadzenia polowań na nieruchomości objętej obwodem łowieckim*, „Studia Prawnoustrojowe” 2016, nr 33.
- Jankowska M., *Autor i prawo do autorstwa*, Warszawa 2011.
- Kalus S., [w:] M. Fras, M. Habdas, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, Lex 2018.
- Księżak P., [w:] P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Lex 2014.
- Kurosz K., *Czy w prawie polskim dopuszczalne jest zadośćuczynienie pieniężne za śmierć zwierzęcia?* „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2017, z. 1.
- Laskowska E., *Konstrukcja ochrony prawnoautorskiej na tle procesu europeizacji prawa prywatnego*, Warszawa 2016.
- Lewandowska E., *Katalog podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich osobistych po śmierci twórcy*, [w:] M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska (red.), *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztychmillerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, Olsztyn 2018.
- Markiewicz R., *Dzieło literackie i jego twórca w polskim prawie autorskim*, Kraków 1984.
- Matlak A., *Cywilnoprawna ochrona wizerunku*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2004, z. 2.
- Mazurkiewicz J., *Non omnis moriar. Ochrona dóbr osobistych zmarłego w prawie polskim*, Wrocław 2010.
- Mazurkiewicz J., *O przedmiotowości autorów, wszechwładzy wydawców i nędzy prawa autorskiego. Prawo autorskie w czasach restauracji kapitalizmu w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, z. 2.
- Piszczyk J., Rzewuska M., Rzewuski M., *Konsekwencje prawne śmierci twórcy w sferze jego praw osobistych*, [w:] M. Załucki (red.), *Dziedziczenie własności intelektualnej. Zbiory referatów*, Warszawa 2009.
- Piszczyk J.A., *Prawa autorskie uniwersytetu na przykładzie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 24.

- Podrecki P., *Komentarz do art. 78*, [w:] M. Bukowski, D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Lex 2015.
- Poźniak-Niedzielska M., [w:] M. Poźniak-Niedzielska (red.), *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, Warszawa 2015.
- Radwański Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2005.
- Sobczak J., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa–Poznań 2000.
- Sołtysiński S., *O niektórych aspektach ochrony własności intelektualnej i szansach poprawy innowacyjności polskiej gospodarki: refleksje agnostyka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2014, z. 126.
- Sut P., *Problem twórczej wykładni przepisów o ochronie dóbr osobistych*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 9.
- Szpunar A., *O ochronie pamięci osoby zmarłej*, „Palestra” 1984, nr 7–8.
- Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979.
- Święcka K., Święcki J.S., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz. Wybór międzynarodowych aktów prawnych*, Warszawa 2004.
- Wojciechowska A., [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie, System Prawa Prywatnego*, T. 13, Warszawa 2013.
- Wojnicka E., Giesen B., [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie, System Prawa Prywatnego*, T. 13, Warszawa 2013.
- Wołodkiewicz W., *Spotkania Koziółka Matołka z prawem*, „Palestra” 2017, nr 12.
- Wypiórkiewicz A., *Refleksyjne spojrzenie na ochronę dóbr osobistych*, [w:] *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005.
- Zełek M., [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, Tom II, Komentarz. Art. 450–1088*, Warszawa 2016.
- Zoll F., *Polska ustawa o prawie autorskim i konwencja berneńska*, Warszawa–Kraków–Lwów–Poznań 1926.

Summary

The monetary recompense for violation of personal copyrights after the creator's death

Key words: the personal copyrights, monetary recompense, creator, successor.

In art. 78 section 2 PrAut the right to protection and exercise of personal copyrights after the death of the creator has been granted to the persons mentioned in this provision. This is an extraordinary situation, because by its very nature, personal rights expire when a person dies. Such a solution raises discussion and is a source of doctrinal controversy. The subject and the rules of its compliance with the civil law system require determining what constitutes the subject of the protection granted, and therefore whether the claim for compensation for harm suffered as a consequence of the violation of personal copyrights after the death of the creator is a claim on behalf of the deceased creator, or is an autonomous personal right assigned to entities indicated in the Act.

The paper discusses the concept of personal copyrights and their relationship to the personal rights of general law. There were pointed out the main theses of the literature on the subject of the protection of personal copyrights after the creator's death. In this context, monetary recompense after the creator's death has been considered. It was assumed that the decision depends on how the entity that raise a claim for monetary recompense will determine the harm.